

PIONERA, BRILLANT, OBLIDADA

Setanta-cinc anys després de la mort d'Irene Polo, referent del periodisme català dels anys trenta, la seva figura i obra encara són poc conegudes

TEXT JORDI ROVIRA

Irene Polo va viure i treballar apassionadament durant l'edat daurada del periodisme català, però al final va morir a milers de quilòmetres de casa seva, sense poder exercir la professió que tant estimava i molt deprimida. Aquella jove, referent periodístic dels anys trenta, es va suïcidar a trenta-dos anys mentre estava exiliada a Buenos Aires. Tot i la importància de la seva obra, setanta-cinc anys després de la seva mort, encara està lluny d'obtenir el reconeixement professional pòstum que mereix una figura com ella.

A inici dels anys noranta, Glòria Santa-Maria i Pilar Tur estudiaven Ciències de la Comunicació a la UAB quan van endinsar-se en la vida d'Irene Polo. Un dels seus professors, Josep Maria Figueres, els va donar a triar entre un llistat de periodistes per fer-ne un treball d'investigació. A les dues va cridar-los l'atenció la figura de Polo, una periodista dels anys trenta –l'edat d'or del periodisme català– poc coneguda, però bona professional i, a més, amb una llegenda al voltant de la seva mort –es va suïcidar– que va tenir lloc el 3 d'abril de 1942, quan tenia 32 anys. Un fet del qual s'han complert 75 anys.

La recerca no va ser fàcil. “Només hi havia referències en llibres d'història del periodisme o el record dels seus col·legues”, recorda Santa-Maria. “Només alguns estudiosos o professors la coneixien i la mencionaven, si bé entre la professió no era gens coneguda”, assegura Tur. Les dues periodistes es van sorprendre quan van descobrir la qualitat periodística de

l'obra de Polo, publicada en mitjans de referència, i que ella fos molt ben valorada pels seus col·legues de professió. “Ens va fer adonar-nos de la importància de la periodista en aquella època i de la injustícia de l'oblit”, afirma Tur.

Santa-Maria i Tur van llegir els treballs d'estudiosos del periodisme català, van localitzar els articles de Polo a les heme-

VA EXERCIR A BARCELONA ENTRE 1930 I 1936 I ES VA SUÏCIDAR A L'EXILI A BUENOS AIRES AMB NOMÉS 32 ANYS

roteques, van llegir les memòries dels periodistes del seu temps, varen parlar amb Mònica Merli Polo –neboda de la periodista i única familiar que quedava– i varen entrevistar els professionals que l'havien conegut i eren vius com Víctor Alba, Josep Aymamí i Serra, Emili Granier-Barrera, Carles Sentís, *Sempronio* i *Tisner*. Van tro-

bar referències de l'estada a Llatinoamèrica en les publicacions dels casals catalans dels països on havia viatjat, per feina o durant l'exili. Fins i tot Santa-Maria va anar a Buenos Aires a cercar informació sobre l'estada i mort de Polo, perquè les notícies eren contradictòries.

D'aquella intensa recerca va sorgir *Irene Polo. La fascinació del periodisme. Cròniques (1930, 1936)*, editat per Quaderns Crema el 2003. Es tracta d'un recull de 59 articles –la primera antologia periodística de Polo–, que van acompanyar de 22 pàgines amb tota la informació recopilada.

BIOGRAFIA INTENSA

Irene Polo i Roig va néixer a Barcelona el 27 de novembre de 1909. Sense estudis –havia de treballar per mantenir la

Buster Keaton bromeja amb Irene Polo durant una visita que el còmic va fer a Barcelona a inicis de setembre de 1930.

CARÀCTER EXTRAVERTIT

Irene Polo destacava pel caràcter obert i extravertit i per la professionalitat, característiques que l'ajudaven en la feina:

Minuciosa

Quan va cobrir les eleccions andorranes, va recollir els resultats a cada mesa electoral i no va fer cas de la informació oficial, que finalment va resultar errònia.

Atrevida

Va escriure una crònica d'una concentració feixista convocada per Gil-Robles. Es va fer passar per seguidora del polític dretà, va viatjar a Madrid en el cotxe d'un simpatitzant i, un cop en l'acte, fins i tot es va posar el braçal de Juventudes de Acción Popular.

Divertida

Va pujar en un Rolls en direcció a Sitges amb Buster Keaton, i Polo va intentar fer-lo riure. Una de les fotos més conegudes de Polo és, precisament, la que està amb el còmic i aquest bromeja amb ella que, llibreta en mà, pren notes. La crònica d'aquells fets destil·la humor pels quatre costats.

mare, vídua d'un guàrdia civil, i a dues germanes— però amb una sòlida formació humanística, va publicar el primer article el 18 de juny de 1930, amb només vint anys, a la revista *Imatges*.

Poc després, es proclamava la Segona República, context en què va discórrer la seva trajectòria. Un context propici, ja que durant aquell període la premsa, que feia anys que anava endarrerida respecte dels homòlegs europeus, es va situar al nivell dels contemporanis.

Polo va exercir entre 1930 i 1936 publicant a *La Humanitat*, *Imatges*, *La Rambla*,

Polo i el seu amic Agustí Centelles. Foto: Arxiu Centelles / Centro Documental de la Memoria Histórica.

L'Opinió, *L'Instant* i *Última hora*. Autora de cròniques, reportatges, entrevistes i articles d'opinió, va escriure de temes ben diversos. Des d'un reportatge sobre la mendicitat fins a un altre sobre l'aparició del primer escot, per posar dos exemples ben diferents. Va entrevistar Pío Baroja i Buster Keaton, entre altres, i fins i tot les entrevistes frustrades —com una a Cambó— es van

combatir. A *L'Opinió* va fer una campanya per abaratir el preu del pa a Barcelona amb quinze reportatges d'investigació, articles d'opinió i entrevistes que desmunten els arguments de la patronal sobre els costos de fabricació.

L'interès per temes laborals —enmig de l'agitació social de l'època— la van portar

a escriure quatre articles sobre les condicions d'exploatació dels oficinistes i empleats i diversos reportatges sobre les condicions inhu-

"ERA UNA PERSONA DE PLOMA INCISIVA I ÀGIL"
VA ESCRIURE CARLES SENTÍS, QUE VA COINCIDIR
AMB ELLA AL DIARI *L'INSTANT*

convertir en una brillant crònica d'aquella persecució sense resultats. També va cobrir política catalana (el judici contra l'exgovern de la Generalitat a Madrid i la vista de la causa sobre l'extradició de l'exconseller Josep Dencàs a París), així com temes municipals, de moda i sobre nombrosos aspectes socials.

COMBATIVA I VALENTA

Els reportatges socials destaquen força en la seva obra, ja que Polo tenia un tarannà

manes dels treballadors, immigrants, de les conques mineres. En aquests últims escrits, es va enfrontar a la CNT-FAI al denunciar la manipulació que feien de les reclamacions dels treballadors. I no només criticava els anarquistes. També va carregar, quan va caler, contra els escamots d'Estat Català i els seus mètodes parapolicials.

Era, doncs, una periodista que sortia al carrer a investigar, a preguntar fins a la sacietat per després convertir-ho en

textos realistes, dinàmics, propers i amb una pinzellada d'humor. Es tracta d'un periodisme compromès. Compromís que també arribava fins a la seva professió. No en va, seria fundadora, el 1933, de l'Agrupació Professional de Periodistes, de la qual va ser-ne vicesecretària. La mateixa desimboltura professional també la tenia a nivell personal. Obertament homosexual, practicava el nudisme, vestia pantalons i tenia un sentit de l'humor que impregnava tots els seus escrits.

CAP A AMÈRICA

El 2003, poc després de la sortida del llibre de Santa-Maria i Tur, Carles Sentís va publicar un article a l'*Avui* sobre Polo, a qui va conèixer de jove. "Era una persona de ploma incisiva i àgil", recordava. "No esperava que la notícia arribés a la redacció, sinó que l'anava a cercar", havia escrit, al seu torn, Josep Maria Lladó nou

MODERNA, HOMOSEXUAL I COMBATIVA, CARREGAVA TANT CONTRA LA CNT-FAI COM CONTRA ELS ESQUADRONS PARAMILITARS D'ESTAT CATALÀ

anys abans al mateix diari. L'estima dels companys era evident. Només cal veure el sopar de comiat que li van organitzar quan es va saber que deixava la família, la professió i Barcelona per anar-se'n com a assistent de l'actriu Margarida Xirgu en

VA FER UNA CAMpanyA PER ABARATIR EL PREU DEL PA AMB REPORTATGES, ARTICLES D'OPINIÓ I ENTREVISTES QUE VAN DESMUNTAR LA PATRONAL

una gira per diferents països llatinoamericans. Tenia 26 anys. El sopar es va celebrar el 24 de gener de 1936 al restaurant Oro del Rhin i a les fotografies es veu Polo, somrient, envoltada d'un munt de gent. La majoria eren periodistes, però també van anar-hi polítics i artistes.

A *Annals del Periodisme Català*, revista de l'Associació de Periodistes de Barcelona, la crònica de l'acte s'acompanyava d'una nota de Polo: "Als meus companys de Barcelona, que són, tots, els meus amics

—amics excel·lents, estimats i admirats—, adéu. Per les terres de Colom pensaré en vosaltres i esperaré el dia que tornaré al vostre costat a continuar la nostra tasca de cada dia". Aquell comiat, però, seria el definitiu. Polo va marxar el 29 gener de 1936, quinze dies abans d'unes eleccions generals que canviaren el curs d'Espanya. Volia veure món durant dos anys i tornar, si bé

aquell viatge acabaria sent només d'anada. Sis mesos després, esclatava la Guerra Civil i molts periodistes —entre ells molts dels d'aquell sopar— també van haver de marxar, però a la força, a l'exili.

Entre 1936 i 1939, Polo va ser al capdavant de la gira de la companyia per països llatinoamericans. A l'octubre de 1939, la companyia es va dissoldre, Xirgu se'n va viure a Xile i Polo es va instal·lar a Buenos Aires. La guerra i la derrota de la República impossibilitaren el retorn a Catalunya. Finalment, però, va aconseguir que la seva mare i les seves germanes s'instal·lessin a l'Argentina.

Polo va sobreviure fent traduccions del francès per a editorials, primer, i com a directora de publicitat d'una empresa, després. A la correspondència amb el pintor Miquel Villà li confessava que treballava en jornades inacabables i que patia una depressió nerviosa. "Tinc un decaïment nerviós terrible, i una angúnia que no sé pas si podré resistir en cas que hagi de durar gaire més encara", li admet. El 3 d'abril de 1942 Irene Polo se suïcidava. Tenia trenta-dos anys. La seva mort era la fi d'una periodista pionera i brillant encara que, d'alguna manera, també simbolitzava el punt i final d'una de les generacions més brillants del periodisme català.

ESTIL INNOVADOR

Setanta cinc anys després de la seva mort, els experts tenen clara la importància de la seva figura i obra. "Irene Polo va excel·lir

Polo (centre) en el sopar de comiat amb els companys de professió. Foto: Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

en el periodisme català com una pionera de l'exercici femení de la professió, i com una capdavantera d'un nou estil de treball redaccional innovador, imaginatiu, perspicaç i agosarat", assegura Josep Maria Casasús, catedràtic emèrit de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra.

Per a Josep Maria Figueres, professor de Periodisme a la UAB, "hi ha moltes dones que han escrit en premsa, des de la Monserdà al *Diari Català*, tot i així, la majoria com a col·laboradores. Polo és genuïnament una periodista i el que val, doncs, és la capacitat de redactar i construir bones peces periodístiques a partir de temes vius i del moment". Figueres també destaca que "fou una intel·ligent i coratjosa redac-

constància en la feina, sensibilitat (nas) en temes diversos, escriptura directa i amena, i sentit d'actualitat amb criteri propi".

"La gran innovació de gènere, de tècnica i de mètode que Polo va aportar al perio-

VA DEIXAR LA PROFESSIÓ I LA FAMÍLIA PER MARXAR DE GIRA AMB MARGARIDA XIRGU A LLATINOAMÈRICA. JA NO VA PODER TORNAR

disme català —afegeix Casasús— és la modalitat de reportatge breu, incisiu i directe que he anomenat *entreviu sobtat* des dels meus primers estudis sobre ella. Polo concebia aquella variant de reportatge obje-

ctiu com la captació d'un instant fugisser de vida i paraules del personatge que era abordat per ella de manera inesperada o furtiva".

"Potser la característica més rellevant és la voluntat d'anar a buscar la notícia, ser una periodista de carrer que vol viure en primera persona el que passa i que vol

conèixer *in situ* totes les versions abans de formar el seu propi criteri i, alhora fer periodisme d'investigació. Amb aquesta finalitat, fa servir procediments capdavan-

ters, avançats al seu temps", explica Glòria Santa-Maria. "Va fer un periodisme d'investigació molt modern i va ser una gran professional que aspirava a explicar, com ella diu en un article 'coses que encara mai cap altre

diari havia dit o que encara no s'havia acordat oficialment que tots els diaris les diguessin", afirma Tur.

LA PRIMERA REPORTERA

Estem parlant, doncs, de la primera reportera catalana de carrer que buscava i investigava? Segons Sentís, "aleshores n'hi havia alguna altra com Maria Luz Morales i Rosa Maria Arquimbau, que escrivien sobre literatura, art o sobre política. No eren, en definitiva, periodistes reporters d'orientació cap a la investigació o, si es vol, periodistes de carrer". Casasús pensa igual. "Irene Polo era la més renovadora de les periodistes de la seva generació, tot i que Rosa Maria Arquimbau reeixia també com a reportera", afirma.

Figueres també està d'acord en aquest punt i afegeix que Polo "esdevé exponent d'una generació culta i lliure que aspira a la normalitat" mentre que Elvira Altés a *Les periodistes en el temps de la república* (Col·lecció "Vaixells de Paper", 2007) escriu que Polo "és potser la periodista més brillant i més completa, ja que va conrear amb encert diversos gèneres i es va interessar per una àmplia gamma de temes".

FIGURA DESCONEGUDA

L'obra de Polo, però, no té actualment qui l'estimi. La seva figura tan sols es coneix gràcies al llibre de Santa-Maria i Tur i a alguns articles, majoritàriament publicats en capçaleres relacionades amb la professió. "És poc coneguda. A partir del llibre

"IRENEN POLO ERA LA MÉS RENOVADORA DE LES PERIODISTES DE LA SEVA GENERACIÓ"

Jospe Maria Casasús, UPF

tora que, si bé és valorada per ser una de les primeres periodistes, tenia moltes qualitats, com remarca el seu amic i company *Tísner* entre les quals remarquem alguns dels atributs del periodista de carrer:

Polo (dreta), a l'arribada de la ballarina Antònia Mercé, *La Argentina* (1934). Foto: Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

UNA MORT POLÈMICA

Després de la mort d'Irene Polo, el silenci de la seva família –que va fer un tema tabú d'aquell suïcidi– va alimentar tota mena d'especulacions.

Durant anys, aquella mort va estar envoltada d'una llegenda segons la qual Polo, enamorada de Margarida Xirgu, s'hauria tret la vida pel desengany amorós. Glòria Santa-Maria i Pilar Tur, en canvi, asseguren al seu llibre que és una llegenda “que s'alimenta bàsicament

Rodrigo, en què se cita la versió de Miguel Ortín, administrador de la companyia i segon marit de l'actriu. Segons Ortín, Polo, enamorada de Xirgu, hauria amenaçat de suïcidar-se si no la contractava i aquesta, contra la seva voluntat, s'havia vist obligada a incorporar-la a la companyia.

No era cap secret que a Polo l'atreïen més les dones que els homes, però tot i això, Glòria Santa-Maria i Pilar Tur no donen crèdit a aquesta versió, tant per la personalitat de les dues dones com perquè no resultava versemblant a cap dels que van conèixer Polo

Articles de l'època també desmunten la versió d'Ortín i confirmen que una baixa a darrera hora en la companyia és el que hauria provocat l'oferiment sobtat de Xirgu a la periodista.

I, d'altra banda, la correspondència d'Irene Polo amb el seu bon amic, el pintor Miquel Villà, tampoc apunta en aquest sentit.

LES CARTES ESCRITES DES DE L'EXILI DESMUNTEN LA VERSIÓ D'UN SUÏCIDI PER UN DESENGANY AMORÓS AMB MARGARIDA XIRGU

d'especulacions sobre la naturalesa de la relació entre les dues dones per tal d'explicar la marxa d'Irene de Barcelona i el suïcidi en terres americanes”.

Especulacions que es troben en la biografia de Xirgu escrita per Antonina

es va conèixer públicament el personatge i àmpliament el seu treball, si bé només en cercles molt reduïts. Fins i tot en l'àmbit del periodisme hi ha professionals que, o no n'han sentit mai parlar, o no n'han llegit els articles”, afirma Santa-Maria, qui recorda el cicle de tertúlies “Periodistes combatents, periodisme dòcil. El periodisme dels anys trenta i el d'avui, cara a cara” que va organitzar, el 2011, el Col·legi de Periodistes per donar a conèixer figures com Just Cabot, Anna Murià o la mateixa Polo. Tot i això, encara hi ha molta feina per fer. “És tan desconeguda –afirma Casasús– en la professió i en el públic en

general com moltes altres personalitats, sobretot dones, de la història del periodisme català”.

Casasús recorda que abans de la guerra havien escrit sobre Polo companys com Carles Sentís, Josep Maria Lladó, Josep Maria Planes, Avel·lí Artís-Gener *Tísner* i Andreu Avel·lí Artís *Sempronio*. “Després de la guerra, el silenci va planar sobre el seu nom i sobre els de molts altres professionals demòcrates. Es va estroncar la tradició d'escola en el periodisme català”, afirma. I recorda que “fins als anys setanta a les redaccions no hi havia transmissió de coneixement històric sobre la professió, i

Polo vista per Joaquim Alvaro a la revista *Catalunya* (Buenos Aires, agost de 1937)

fins als vuitanta a les facultats no s'estudiaven els clàssics del periodisme català”.

POQUES FONTS

I fins i tot quan aquestsc clàssics s'estudien, sorgeixen problemes. La dificultat en l'estudi de l'obra de Polo, per exemple, és que la informació és limitada. “Alguna vegada –explica Glòria Santa-Maria– ens han suggerit que escrivíssim una biografia de la Irene, però hem buscat molt i no hem trobat gaire informació més que la que vam posar a la introducció de l'antologia dels seus articles”.

La breu carrera i la mort a l'exili, seguit d'una dictadura de quaranta anys, deixaren Polo, com tants altres, a la cantonada de la història. Sense familiars –fa uns anys va morir la seva neboda, l'única familiar que quedava viva–, ni col·legues de professió que l'haguessin tractat, s'han perdut les fonts orals. Fins i tot costa trobar imatges seves, més enllà d'unes poques disseminades per diferents arxius. Malgrat tot això, el valor de la feina feta per aquella jove periodista en un context tens i difícil es manté intacte. Setanta-cinc anys després de treure's la vida, els articles d'Irene Polo segueixen esperant àvids lectors que vulguin llegir-los. Ç

Més informació a:

Irene Polo. *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930, 1936)*. Quaderns Crema, 2003. Llibre que recull una breu biografia i les cròniques d'Irene Polo.

